

ὄφθαλμούς τῶν ἀκροατῶν του, τὸν ἔπεισαν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ πόθος του ἐπληρώθη. Ἄλλὰ τὰ πράγματα τῷ ἔδειξαν, ὅτι ὁ ἐνθουσιασμός ἐκεῖνος ἦν ὄλως παροδικός, ἦν ἀστραπή σβεσθεῖσα ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὅθεν ἐξῆλθεν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεχώρησε πάλιν εἰς τὴν ἐρημίαν του.

Πρὸ διετίας πάλιν, ἐνόμισεν, ὅτι ἡ ὥρα, ἣν ὠνειρεύθη, ἐσήμανε, καὶ ὅτι νέα κατορθώματα ἑλληνικά ἐμελλον νὰ παράσχωσιν εἰς τὴν Μοῦσαν του ἀφορμὴν νέων ἀσμάτων. Ἐπελήθη τοῦ ἔργου μετ' ὅλης τῆς δυνάμεως ψυχῆς ἀληθοῦς ποιητοῦ, ὑπῆρξε δὲ εἰς τῶν πρωτίστων ἐνεργῶν τῆς γενομένης κατὰ τὴν Ἑπειρον ἀποπειράς πρὸς συνέχισιν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Οὐδένος ἐφείσθη, οὔτε κόπου, οὔτε πνευματικῆς ἐργασίας, ἐκ τῶν ἰδίων δὲ οὐκ ὀλίγα ἐδαπάνησε πρὸς ἐπιτυχίαν. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνεγνώρισεν αὐτὸς οὗτος, ὅτι οὔτε τὸν ἐνοοῦσιν, οὔτε αὐτὸς ἡγνῶει ἐκείνους, οἷς συνέπραττε. Πλήρης καὶ τελεία ἐπῆλθεν ἡ ἀπογοήτευσίς του· βεβαίως δὲ ἡ καταβαλοῦσα αὐτὸν λύπη ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε, προστεθεῖσα εἰς τὴν ἐκ τῆς νόσου τοῦ ἀξίου καὶ προσφιλοῦς υἱοῦ του ἀνησυχίαν, ὅπως ἐπιτείνῃ τὸ βασιανίζον αὐτὸν πρὸ ἐτῶν καρδιακὸν νόσημα καὶ ταχύτερον καταβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν τάφον, ὃν αὐτὸς οὗτος ἐθεάτο, πρὸ καιροῦ, ἠνεωγμένον ἐνώπιόν του.

Τὴν 23 Μαΐου τοῦ ἔτους τούτου, ἐβδομάδας τινὰς πρὸ τοῦ θανάτου του, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ ἐν Μαδέρρα ἐπὶ ἀναρρώσει διατρίβοντος υἱοῦ του, μοι ἔγραφε τοὺς ὠραίους τούτους λόγους, συνοψίζοντας τὸν ὅλον βίον του:

«Ἡ καρδιά μου δὲν γνωρίζει πλέον τί εἶναι ἢ νηνεμία τοῦ ἥθικου ἐκεῖνου ὕπνου, ὅστις προέρχεται ἐκ τῆς βεβαιότητος, ὅτι εὐδαιμονοῦν τὰ περὶ ἡμᾶς φίλα ὄντα. Καὶ ὅμως ἐργάζομαι. Ἐπεχείρησα μακρὸν ἱστορικὸν ποίημα, καὶ ἤδη ἐφθασα εἰς τὸ τέλος τοῦ τρίτου ἄσματος. Ἄλλὰ θὰ προφθάσω νὰ τὸ φέρω εἰς πέρας; Τὸ θέμα μου εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό: ἀνταγωνισμός διαρκῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τῆς κατακτήσεως καὶ τοῦ ξενισμοῦ. Ἄλλοτε εἶχα νὰ κάμω μὲ τὴν Τουρκοκρατίαν· τώρα δὲ μὲ τὴν Φραγκοκρατίαν.»

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθαρὰ καὶ ἀγνή ἀπὸ παντὸς ξενικοῦ στοιχείου, τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ γνώμων τοῦ πολιτικοῦ βίου τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου. Τοῦτου δ' ἕνεκα, περὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῆς πολιτικαῖς συντάξεως αὐτῆς ἐπίστευεν εἰς τὰ δόγματα τῆς τελείας ἐλευθερίας καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ πολιτεύματος. Ὁραία καὶ ἐθνικὴ ἀρχή· ὅταν δὲ αὕτη γίνῃ ἄρθρον πίστεως, ζώσης καὶ ἐνεργοῦ, τοῦ πολιτευομένου Ἑλληνισμοῦ, τότε μόνον ἡ ἀνάστασις ἢ τελεία αὐτοῦ καὶ ἡ σύντα-

ξις του ἔσται γεγονός τετελεσμένον. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην τὴν εὐτυχῆ, ἡ Ἑλλάς ὅλη μετ' εὐγνωμοσύνης θ' ἀναμνησθῆ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, ὡς ἑνὸς τῶν πιστάτων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι ἀντιπροσώπων τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ιδέας.¹

ΤΙΜΟΛΕΩΝ Ι. ΦΙΛΗΜΟΝ

Ο ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου, καταπαύοντος τοῦ θερινοῦ καύματος, ἐπανερχονται βαθμηδὸν εἰς τὰς ἐστίας των οἱ εἰς τὰ σκιερὰ περὶχώρα ζητήσαντες καταφύγιον κατὰ τῶν φλογερῶν ἀκτίνων τοῦ ἀττικῆς ἡλίου. Αἱ ὀδοὶ γέμουσι φορτηγῶν ἀμαξίων πεπληρωμένων οἰκιακῶν σκευῶν. Τινὰ τούτων ἐπανερχονται ἐκ τῶν ἐξοχῶν, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα μετακομίζουσι τὰ ἐπιπλα τῶν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην οἰκίαν μετοικούντων· διότι κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον ἐνιαυσίως γίνεται ἐν Ἀθήναις ἀνελλιπῶς καθολικὴ σχεδὸν μετοικεσία. Τοῦτο δὲ κατήντησε παρ' ἡμῖν ἕξις, καὶ πολὺ στενοχωροῦμεθα ὁσάκις ἀναγκασθῶμεν νὰ διαμείνομεν δύο κατὰ σειρὰν ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ οἰκίᾳ. Τὸ εὐμετάβολον τοῦ Ἀθηναϊκοῦ κλίματος κατέστησε φαίνεται καὶ τοὺς κατοίκους ἐπιρρεπεῖς εἰς τὰς μεταβολὰς τοσοῦτον, ὥστε ἀνυπομόνως ἀναμένομεν τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου διὰ νὰ ἀλλάξωμεν κἂν οἰκίαν, ἀφοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀλλάξωμεν πολλὰ ἄλλα πράγματα τῶν ὁποίων τὸ ὁμοίωμα καὶ τὸ μονότονον ἀπαρέσκει. Καὶ ἄλλοι μὲν μετοικοῦσι, διότι ἡ οἰκία των ἦτο ὑγρὰ ἢ ψυχρὰ, ἄλλοι διότι ἦτο στενόχωρος, ἄλλοι διότι ἦτο πληκτικὴ καὶ ἄλλοι τέλος διὰ νὰ κατοικῶσι κατ' ἔτος πρώτοι εἰς νεοδημητῶν οἰκίας, ὅπερ τῇ ἀληθείᾳ δὲν εἶναι δυσάρεστον, ἀν καὶ ὁ κατοικῶν οἰκίαν παρθένον διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν συνδρομὴν τοῦ κ. Στραβοσκιάδη ἐκ Καλαμῶν, ὅστις κατέχει τὸ μυστικὸν νὰ θεραπεύῃ διὰ τριῶν καταποτίων παντὸς εἶδους ρευματισμοὺς καὶ ἀρθρίτιδας.

Μετακομίζονται λοιπὸν τὰ ἐπιπλα ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον, ἐπειδὴ δ' ἐν Ἀθήναις δὲν ἔχομεν τὰ παμμέγιστα ἐκεῖνα ἐστεγασμένα καὶ διὰ κηρωτῶν πανίων περιπεφραγμένα ἀμάξια ἐντὸς τῶν ὁποίων, ὡς ἐν μεγάλῃ ἀποθήκῃ φορητῇ, μετακομίζονται ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ τὰ οἰκιακὰ σκεύη καλῶς ἐντεθειμένα καὶ πεφυλαγμένα ἀπὸ τοῦ ἡλίου, τῆς βροχῆς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν περιέργων, τὰ ἐπιπλα παρ' ἡμῖν μεταφέρονται ὡς πᾶσα ἀκατέργαστος ὕλη, ὡς οἱ λίθοι, τὸ χῶμα, τὰ ξύλα, ὑποκειμένα εἰς πᾶσαν τῆς ἀτμοσφαιρας μεταβολὴν καὶ παντὸς

1. Εἰδικώτερον καὶ ἐκτενέστερον περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου σκοπεῖν νὰ γράψω ἀκολούθως, ἀποτίνον φόρον ἀγάτης καὶ μακρᾶς φιλίας καὶ θαυμασμοῦ εἰς τὸν ἄριστον Ἑλληνα καὶ ἐπιφανῆ Πολίτην.

διαβάτου τὴν περιέργειαν. Καὶ ναὶ μὲν ὁ τρόπος οὗτος τῆς μεταφορᾶς δὲν ἀρέσκει εἰς τὰς οἰκοδομοποιίας, αἵτινες καθ' ἑκάστην μετακόμισιν ὑπολογίζουσι τὸσαύτην φθοράν, ὥστε θεωροῦσι τρεῖς μετοικήσεις ἰσοδυναμούσας πρὸς πυρκαϊάν, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου διασκεδάζουσιν οἱ κεκηνότες παροδίται βλέποντες παρελάσσοντα παντοειδῆ καὶ ποικιλόμορφα σκεύη, ἐξ ὧν τῶν αἰώνων καὶ πασῶν τῶν χωρῶν τῆς οἰκουμένης περισυναχθέντα, ὧν πολλὰ καὶ ἀπόκρυφα. Τῶν βασιλέων τῆς Νεαπόλεως τὸ νυκτερινὸν σκεῦος μετὰ πομπῆς διὰ τῶν ὁδῶν ἄλλοτε περιήγετο, οἱ δὲ μεταγενέστεροι Ἀθηναῖοι φιλαρέσκως προσεπιδεικνύουσιν εἰς τὸν δῆμον κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον καὶ τὸν κάκιστον αὐτῶν καὶ τὴν σάφην καὶ τὸ κλασικὸν *καβουρδιστήριο*.

* * *
 Ὁ Σεπτέμβριος εἶναι δὲ ἐπισημότερος τῶν μηνῶν καὶ ἔχει λόγον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν θρησκείαν, οἷον ἡ 31 Δεκεμβρίου πρὸς τοὺς ἔμπόρους, διότι τὴν 9 Σεπτεμβρίου γίνεται ὁ ἰσολογισμὸς τῶν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν καὶ κλείονται τὰ βιβλία τῆς ἐξαμηνίας, πολλῶν τραπεζῶν ἀκριβεστέρον, ὡς βεβαιοῖ ἡ πάσης ὑπονοίας ἀπηλλαγμένη ἐξελεγκτικῆ ἐπιτροπῇ τῶν ἀστρονόμων. Τὸν Σεπτέμβριον περιμένει ὁ γεωργὸς διὰ νὰ ποτισθῇ ὁ ἐλαιὸν αὐτοῦ καὶ ὁ κηπουρὸς διὰ νὰ βλαστήσῃ τὰ κρόμμά του. Τὸν Σεπτέμβριον ἀπλόνει ἐπὶ τῶν ὁδῶν ἡ δημοτικὴ ἀρχὴ τοὺς χάλικας τῆς ἀναμένουσα τὴν στρώσιν καὶ ἰσοπέδωσιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν βροχὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς πόδας τῶν δημοτῶν. Τὸν Σεπτέμβριον ἀσπρίζουσιν οἱ διδάσκαλοι τοὺς τοίχους τῶν σχολείων τῶν καὶ ὑποδέχονται τοὺς μαθητάς, ὡς καὶ οἱ ξενοδοχοὶ τοὺς περιηγητάς. Τὸν Σεπτέμβριον περιμένει καὶ ὁ φίλος τοῦ Βάκχου μετὰ παλμῶν διὰ νὰ πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἀφρονίας τῶν οἴνων κατὰ τὸ ἐπιπὼν ἔτος· κυττάξτε τὸν πῶς ἀτενίζει τρυφερῶς μετὰ τοὺς ἐρυθροὺς ὀφθαλμούς του τὰ κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν παρατεταγμένα βαρέλια· νομίζεις ὅτι θὰ τὰ ἐναγκαλισθῇ. Τὰ στέρα αὐτῶν, τὰ ὁμοιάζοντα γαστέρας λαυριοφάγων, περικλείουσιν ὄλους αὐτοῦ τοὺς πόθους.—Τὸν Σεπτέμβριον τέλος ἀναμένεται ὁ χειμῶν, τὴν δ' ἔλευσιν του προμηνύουσι τὰ *κατεβασμένα μούτρα* τῆς φύσεως, ὁ συνεφώδης οὐρανός, αἱ βρονταί, ἡ σφοδρότης τοῦ ἀνέμου, καὶ ἰδοὺ ὁ πολὺς γέρον πλησιάζει παρακολουθούμενος ὑπὸ πολυπληθοῦς ἐπιτελείου, τῆς συνάγης καὶ τῶν ρευματισμῶν προπορευομένων. Πρὸ δὲ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως ὑποδέχεται τὸν χειμῶνα πρεσβεία συγκροτουμένη ἐξ ἱατρῶν, φαρμακοποιῶν, βδελωπιῶν, ραπτῶν, κομμοτῶν, καπνοδοχοκαθαριστῶν, χοροδιδασκάλων. Ὅλα τὰ σωματεῖα δεξιοῦνται τὸν χειμῶνα ἐν ἀγαλλιάσει, πολλὰ καὶ καλὰ ἐκ τῆς ἀφιξέως του προσδοκῶντα . . .

Θ. Ν. Φ.

ΑΘΗΝΑΪΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

IB'

Τῆς ΚΥΡΙΑ Χ'—ΕΙΣ ΤΟΥΡΙΝΟΝ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Αὐγούστου 1879.

Ἄν τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα δὲν ἔλαβες γράμμα μου, συλλογίσου ὅτι δὲν ἔλαβα κ' ἐγὼ ἰδικόν σου, καὶ συγχώρησόν με, ἀφοῦ καὶ σὺ ἔχεις ἀνάγκην συγχώρησεως. Μὴν ὑποθέσης ὅμως ὅτι ἡ ἔλλειψίς μου ἦτο πληρωμὴ τῆς ἐλλείψεώς σου. Ὅχι· δὲν εἶμαι τόσον ἐκδικητικὴ. Ἀφορμὴ τῆς σιωπῆς μου ἦτο ἄλλη, κοινοτέρα πολὺ καὶ ἄθωτέρα· ἡ ἀμέλεια. Δὲν ἤξεύρω πῶς καὶ διατί, ἀλλὰ τὸσαύτη μὲ εἶχε καταλάβει τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἀδράνεια, τοσοῦτος βαρεμὸς κατὰ τὴν ἐκφραστικωτάτην λέξιν τοῦ λαοῦ, ὥστε ὄχι μόνον ἡ χεὶρ μου δὲν ἐνετεινέτο εἰς ἐργασίαν οἰανδήποτε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ νοῦς μου ἐβαρύνετο νὰ σκεφθῇ. Δις μόλις ἢ τρεῖς προσεπάθησα νὰ ἀποσεύσω τὴν ὀκνηρίαν μου, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν τὸ κατώρθωσα. Σ' ἐνθυμήθην, ἐνθυμήθην τὸ χρέος μου, τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἀλλ' ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ κρατήσωσιν οἱ δάκτυλοί μου τὸν κάλαμον. Ὁ χάρτης ἔμεινεν ἐμπρὸς μου λευκός, ἡ χεὶρ μου κατέπεσεν ἀδρανῆς, ἔχασμήθην, καὶ . . . Ἄλλ' ἀρκεῖ· κινδυνεύω νὰ πάθω καὶ τόρα τὰ ἴδια, περιγράφουσα τὴν παλαιάν μου κατάστασιν. Ἡ ἀνάμνησις μόνη τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου καὶ ἠδονικοῦ χασμήματος διαστέλλει καὶ πάλιν τὰς σιαγόνας μου εἰς χάσμημα νέον. Σήμερον ὅμως ἔχω θέλησιν. Ἀφίνω τὸν κάλαμον ἐπὶ στιγμὴν, ἐγείρομαι, κάμνω δύο τρία βήματα εἰς τὸ δωμάτιόν μου, πίνω ἀπνευστί ἐν ποτήριον ὕδατος ψυχροῦ καὶ διαυγοῦς—ἀπὸ τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας μου, σημειῶσαι, διότι τὸ ὕδωρ τῆς πόλεως δὲν πίνεται πλέον—καὶ ἀναλαμβάνω τὴν ἐργασίαν μου, διότι ἀλλέως, ἂν σ' ἀφίνα καὶ αὐτῆν τὴν ἐβδομάδα χωρὶς ἐπιστολήν, δὲν ἤξεύρω τί ἤθελες μοῦ ψάλλει τὴν ἐπομένην.

Ἐλα, λοιπόν, πηγαίνωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ Ἄντρον τῶν Νυμφῶν, ν' ἀκούσωμεν τὴν Εἰρήνην ψάλλουσαν. Σοῦ τὴν εἶχα ὀνομάσει *Γιαννοῦλαν* εἰς μίαν τῶν προηγουμένων μου ἐπιστολῶν, ἀλλ' ἔκαμα λάθος καὶ σπεύδω νὰ τὸ διορθώσω. Γιαννοῦλα εἶνε τὸ ἄσμα καὶ ὄχι ἡ ἀοιδός, καθὼς θὰ ἰδῆς μετ' ὀλίγον. Εἰσερχόμεθα λοιπόν καὶ πάλιν εἰς τὸ πολυπαθὲς ἐκεῖνο Ἄντρον, ὅπου πρὸ δύο περίπου μηνῶν ἠκούσαμεν ὑλακτούσας τὰς γερμανικὰς χάριτας. Ὁ θίασος ἐκεῖνος ὁ γερμανικὸς κατέλιπεν ἤδη πρὸ ἐνὸς περίπου μηνὸς τὴν σκηνήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν κατώρθωθεν, φάινεται, ν' ἀνανεώσῃ τοὺς παλαιούς του θριάμβους, καὶ μετεκομισθῇ μετὰ ὅλα του τὰ τύμπανα καὶ τὰ κρόταλα εἰς τὸν παρὰ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς φυτρώσαντα ἐντὸς τοῦ ρέυματος *Κήπο* τοῦ *Παρθενῶνος*. Τῆν θέσιν του, δὲ κατέλαβε συμμιγῆς τις ἄλλη φῶνικὴ καὶ μιμικῆ